

Een tropische verrassing

Het moderne bouwen in Nederlands-Indië

Het jaar 2003 is in Indonesië uitgeroepen tot nationaal cultureel erfgoedjaar. Dit is 101 jaar nadat in Semarang het door ir J.F. Klinkhamer en B.J. Ouëndag ontworpen hoofdkantoor van de Nederlands-Indische Spoorweg Maatschappij werd opgeleverd en 72 jaar nadat de Monumentenwet in Nederlands-Indië van kracht werd.

Pauline K.M. van Roosmalen

waarover Indonesië beschikt.

Erfgoed uit de eerste helft van de twintigste eeuw vormt daarbij een belangrijk aandachtsgebied. In deze periode namelijk ontwikkelde het particulier ondernemerschap zich in sterke mate, hetgeen tot een ongekeerde bouwhausse leidde. Het merendeel van dit erfgoed werd ontworpen door architecten die na hun opleiding in Nederland in Nederlands-Indië aan het werk togen. Geconfronteerd met een land waar koloniale verhoudingen en het naast elkaar bestaan van Europese, Indonesische en Oosterse bevolkingsgroepen de normaalste zaak van de wereld leek togen de architecten aan het werk. Lokale omstandigheden als het tropische klimaat, de aard van de ontwerpgegevens, de beschikbaarheid van bouwmaterialen, de grote geografische afstanden en het (daardoor) ontbreken van een hechte vakgemeenschap, vakbladen en richtlijnen maakten dat het werk in de kolonie in veel opzichten afweek van de beroepspraktijk in Nederland.

Eén overeenkomst was er, zij het met enige vertraging, wel te bespeuren. Evenals in Nederland namen architecten aan het einde van de negentiende eeuw in toenemende mate aanstoot aan het gebrek aan architectonische kwaliteit in gebouwen die het departement van Burgerlijke Openbare Werken ontwierp. De architecten pleitten aanhoudend voor erkenning van hun specifieke deskundigheid op het gebied van de schone bouwkunst. Ter ondersteuning van het door hen zo sterk gevoelde onderscheid tussen bouwkundig- en civieltechnisch ingenieurs, richtten de architecten in 1898 de Vereniging van Bouwkundigen in Nederlandsch-Indië op. Terwijl de bevolking groeide, de economie bloeide en de bouwopdrachten toenamen, veroverden architecten geleidelijk terrein en ontwikkelden zich diverse stromingen van het 'Indische Bouwen'. Baanbrekende waren daarbij

Woonhuis 'Ang Eng Kan',
Bandoeng (1930)
Ontwerp: N.V. Algemeen
Architecten en inbennieurs-
kantoor Brinkman en
Voorhoeve

Pauline van Roosmalen
is architectuurhistoricus
en doet momenteel
onderzoek aan de TU
Delft bij prof dr. ir. V.J.
Meyer naar steden-
bouwkundige
ontwikkelingen in
Nederlands-Indië
tussen 1905 en 1950

De praktijk in het huidige Indonesië leert dat deze wet nauwelijks bescherming biedt. Een curieuze situatie waarin, niettegenstaande verwoede pogingen van erfgoedenthousiasten, nauwelijks verandering mogelijk blijkt. 'Undang-undang nomor 5', zoals de Monumentenwet sinds haar vertaling in 1992 in het Indonesisch wordt aangeduid, blijkt geen garantie voor onderhoud - laat staan behoud - van een gebouw of stadsgezicht. Economisch gewin en de mogelijkheid de wet op allerlei manieren te omzeilen, hebben meer dan eens geleid tot de definitieve verdwijning of onherstelbare aantasting van architectonisch, historisch, sociaal en politiek belangrijke monumenten. Pogingen het tij te keren zijn in bescheiden mate succesvol geweest; in het merendeel van de gevallen moet echter worden geconstateerd dat 'de lange arm van de macht' in Indonesië heel lang en sterk is.

De afbraak van het markante vroeg-negentiende eeuwse sociëteitsgebouw 'De Harmonie' in Jakarta in 1985 geldt in Indonesië als keerpunt in het denken over de betekenis en het belang van historische gebouwen. Het feit dat een gebouw vanwege de verbreding van een weg werd gesloopt en voorbij werd gegaan aan de historische-, architectonische- en stedenbouwkundige waarde was de spreekwoordelijke druppel die de emmer deed overlopen. Indonesiërs, zowel architecten als een niet-vakinhoudelijk publiek, gaven luidkeels uiting aan hun boosheid en machteloosheid over het verdwijnen van het gebouw en richtten her en der in den lande heritage societies op. Deze organisaties zetten zich in om kennis te vergaren en uit te dragen en om waardering en liefde te kweken voor het rijke gebouwde culturele erfgoed

Gouverneurskantoor,
Surabaya (1929-1931)
Ontwerp: ir W. Lemeijer i.s.m.
H.A. Breuning en W.B.
Carmiggel

Aroma fabriek en winkel,
Bandung (ca. 1931)
Ontwerp: ir J. Gerber

▲ In een poging het gebouwd erfgoed onder de aandacht te brengen van bestuurders, ontwerpers en een algemeen publiek heeft een aantal Indonesische die-hards 2003 uitgeroepen tot eerste Indonesische cultureel erfgoedjaar. De organisatie is voornemens iedere tien jaar een Erfgoedjaar te vieren. Om met name bestuurders en ontwerpers te bereiken werd in januari een seminar georganiseerd over het leiden en besturen van erfgoed in Azië en zal een aanzet gegeven worden om de vigerende Monumentenwet te actualiseren. Hoewel ze geen onderdeel vormen van het officiële jaarprogramma zijn twee gebeurtenissen het vermelden waard. In de eerste plaats is dat de oprichting van DOCOMOMO Indonesië op 29 april jl. Voorlopig gevestigd in Bandung zal deze nieuwe loot aan de

DOCOMOMO-boom de komende twee jaar een inventaris maken van Indonesische MOMO-gebouwen, de restauratie van een gebouw in Bandung initiëren en verslag doen van haar activiteiten in een nieuwsbrief. Op uitnodiging van DOCOMOMO Indonesië en de Bandung Heritage Society zal Maristella Casciato in aansluiting op haar deelname aan de conferentie van de modern Asian Architecture Network (mAAN) in Surabaya, een bezoek brengen aan Bandung. De deelname van Casciato (voorzitter van DOCOMOMO International) aan de conferentie in Surabaya en haar bezoek aan Bandung betekenen een belangrijke inhoudelijke en morele steun voor alle moderne bouwnadepten in Azië en die in Indonesië in het bijzonder. Steun die ze hard nodig hebben.

Foto's: Pauline van
Roosmalen

Woonhuis jl. dr Wahadi,
Semarang (1934)
Ontwerp: Liem Bwan Tjje
Foto: Rinandi C. Aditya

Voor meer informatie
Indonesisch Jaar van het
Cultureel Erfgoed:
www.indonesiapusaka.org

modern Asian
Architecture Network:
www.m-aan.org